

Мр Јелисавета СУБОТИЋ

## РИБАРСКА ЛЕКСИКА У ЈЕЗИКУ ВУКА ПОПОВИЋА

Изворни текстови за упознавање бокељског рисанског говора јесу, поред других, и писма Вука Поповића упућивана Вуку Карадићу. Ова преписка два Вука, Поповића и Карадића, има 138 писама. Поповић је упутио Вуку 130 писама, Вук њему свакако више од 8, колико је данас сачуваних. Сва ова преписка објављена је у редакцији Љубомира Стојановића, у књизи *Вукова преписка, књига VII.*<sup>1</sup> Писма су написана у времену од 1834. до 1864. г. У Предговору *Которских писама*<sup>2</sup> Голуб Добрашиновић каже за Вука Поповића: „Изузетно даровит приповедач, из краја који је језичким богатством задивио и таквог зналца као што је Вук. Он је, још пре свога прослављенога земљака Стефана Митрова Љубише, открио то у својим писмима. Читалац, уистину, не зна чemu пре да се диви, богатству лексике или изражajности и мелодиозности његове реченице.“<sup>3</sup>

У овоме раду биће показане одређене лексичке особености и семантичке вриједности рисанског говора Вука Поповића. Ријечи које смо одабрали означавају појмове из рибарства и ограничene су на називе риба и рибарске производе. Ова лексика садржи и називе који показују оруђа и послове прераде рибе. Њен значај је за историјску и савремену лексикологију. Поједини називи риба, рибарских производа, оруђа, послова и мјера, које налазимо у рисанском говору, карактеристични су и за друге сусједне приморке говоре. Циљ нам је да покажемо језичке вриједности одабраних лексема из рибарства у рисанском говору Вука Поповића према одредницама Вуковог *Српског рјечника* и према другим испитиваним говорима Боке. Језичке вриједности ових лексема нарочито су уочљиве у конструкцијама синтаксичког нивоа. И сам Поповић је објашњавао, у писмима Вуку, ријечи из ове и других семантичких група, нпр. „Она (скаква) је по кроју

<sup>1</sup> Стој. *Преп. VII*, 1 — 445.

<sup>2</sup> Добраш. *Котор. писма*, 9 — 222.

<sup>3</sup> Добраш, н. дј. Предговор, 14.

и величини као дунавски шаран од три литре... иде из мора у Бојану, и ту се коти, плоди, хвата. И кад је сила водена прежене дође у Боку... зову је Муљани ћабра.<sup>4</sup>

Становништво сјеверозападног дијела Боке, у који се укључује и Рисан, претежно је херцеговачког поријекла и оно говори источнохерцеговачким новоштокавским дијалектом (и)јекавског типа.<sup>5</sup> Источни дио Боке замишљеном границом између Рисна и Пераста, према новијим истраживањима између Рисна и Ораховца,<sup>6</sup> дуж приморја све до Бојане представља ареал зетског говора,<sup>7</sup> такође штокавско(и)јекавског, али различитог од херцеговачког.<sup>7</sup>

## АДИНОВИ АЛТА ЈАДЕТ У АДИНОВИМ АДИНАРДИ

Синтагматски спојеви и реченичке структуре у које улазе лексеме ове семантичке групе дају нам тачну представу о њиховој језичкој вриједности. У реченичким и синтагматским структурама које наводимо налазе се: именице, пријеви, глаголи у атрибутској и адвербијалној функцији.

### Конструкције синтаксичког нивоа

#### Бутарга

1. 6 бокуна бутарге (251).<sup>8</sup>
2. Из које се вади бутарга (283).
3. Ову бутаргу чине највише у Скадру (283).
4. Пошто је (бутаргу) изваде из рибе (283).
5. Арже је (бутаргу) у со (283).
6. Метну је (бутаргу) на лесе (283).
7. Па се (бутарга) суши на диму (283).
8. Двије литре и по бутарге (277).
9. Наћи ћете на дну мало бутарге (297).
10. Није било у Котору ни за лијека... и бутарге (362).
11. Три литре бутарге из Скадра (379).
12. Што сам с бутаргом ишта шиљао (423).
13. Бутарге фришке, крупне и масне (441).
14. (Бутарга) је ситна и мршава (441).
15. Измијешао је скадарску (бутаргу) и с Корчуле далматинску (441).
16. (Бутарга) је слаба (441).

<sup>4</sup> Стој. и. дј., 283.

<sup>5</sup> Накић. Бока, 522 — 524.  
Ивић, Српски народ, 64.

<sup>6</sup> Пешикан Стар. говори, 9.

<sup>7</sup> Упор. термин зетски говори у Дијалектолошкој карти српскохрватског подручја, Ивић Српски народ, — стр. 57.

<sup>8</sup> Број у заградама означава страницу Стој. Преп. VII.

## *Груј*

17. Груј са Виса (217).
18. Груј из саламуре (217).

## *Јегуља*

19. Јегуља скадарска (251).
20. Јегуља слана (h 2) (275).

## *Паловнић*

21. Паловнићи испечени (440).

## *Пастрва*

22. А не виђају се још *пастрве* (203).
23. Виђаше се на пазару ћекоја *пастрва* (259).
24. А *пастрве* не доносе још Црногорци на пазар (277).
25. Ова риба (*пастрва*) увире у она ока (277).
26. У која (ока) лове је (*пастрву*) са јаким мрежама (277).
27. А има је (*пастрве*) веле по средини дубоке воде изобила (277).

## *Пастрма*

28. Брзо ће почети Црногорци доносити још *пастрма* (251).
29. И док ми запане једна добра и претила (*пастрма*) (251).
30. Рече ми за једну суву *пастрму* да ће вам је послати (425).

## *Риба*

Уз одреднице: *пастрва*, *скаква*, *трута*.

31. Слаб је лов *од рибе* и горје и долзе (359).
32. Је зготовила *рибу на бродет* (440).

## *Скаква/скакавица*

33. Риба из које се вади бутарга зове се *скаква* или *скакавица* (283).
34. И она (*скаква*) је по кроју и величини као дунавски шаран од три литре (283).
35. Она (*скаква*) иде из мора у Бојану (283).
36. И ту се (*скаква*) коти, плоди, хвата (283).
37. И кад је прежене (*скакву*) сила водена дово у Боку (283).
38. Матица јој (*скакви*) је дакле у Бојани (283).
39. Најбоља је ова риба (*скаква*) слана и (*скаква*) сирова за јести уз божићни пост (283).
40. Послаћу вам неколико главах (*скакве*) (283).

## *Скоранџа*

41. Почели су доноцити мало и *скоранаџа* сувијех (203).
42. У оној кутији *скоранаџа* метњуо сам... (251).
43. А пет скоранаџа сувих (h 2) у једној кутији као лани (275).

### *Трута*

44. Ово вам само пишем поради ове црногорске труте (226).
45. И по параплову послао сам вам једну добру труту (230).
46. И за труту — 5 к(арантана).<sup>9</sup>
47. Надам се да вам је приспјела она трута (231).
48. Трута је дакле пропала (242).
49. Из Тријеста ми пишу да се била үсмеђела (трута) (242).
50. Да барем рекоше да се (трута) узвранкотала (242).
51. Али да се үсмрђела сува и уређена риба (трута) (242).
52. Бе вам не послах једну труту (283).
53. Ударила несрета у њих (труте) (283).
54. Због великијех вода што их (труте) не могу ловити у дубоко (283).
55. Шаљем вам једну труту женску (289).
56. (Трута), од тежине 10 фуната (289).
57. (Трута) добро уређена (289).
58. Ни труту ниједну добити (359).

### *Габра*

59. Скаква иде из мора у Бојану . . . и кад је прежене сила водена дође у Боку и зову је Муљани *ћабра* (283).

### *Угор*

60. Још ми не дођоше из Скадра три угра (јегуље) (202).
61. *Угар* ја не знам која је то риба, да ли је то јегуља? (210).
62. По ријечи угор у вашем рјечнику и купио сам оне јегуље (217).
63. Али код нас угор не значи јегуљу него рибу груј (217).

### *Укљева*

64. Нема ни добријех сувијех укљева ни трутка (379).
65. А домало кад почну добре укљеве, трутке и бутарга (271).

## II

У говорним линеарним низовима лексемске комбинације дају нове значењске вриједности. Именички облик одреднише *око*<sup>10</sup> везује се својим семантичким пољем<sup>11</sup> у процесу комуникације за појам воде. Облици *крој*, *величина*, односе се на појмове

<sup>9</sup> Карантан м. (у прим), *vide* крајцара. Вук *Српски рјечник*, 274.

<sup>10</sup> Упор. Вук *Српски рјечник*, 406.

<sup>11</sup> Морфосемантичко поље представља „комплекс односа форми и значења, формиран у оквиру једног скупа ријечи“. Pierre Guiraud, *La Sémantique*, PUF, Paris, 1964, 89. Тај однос је социолошки усвојен, он указује на одређену друштвену стварност и политичко-економске и техничке карактеристике.

из животињског свијета, облик глава односи се на појам мјере и количине. Детерминанте пријевске функције: скадарска (бутарга), далматинска (бутарга), фришка, крупна, масна, ситна, мришава, слаба (бутарга), вишни (груј), скадарска, слана (јегуља), слана, сирова (скаква), водена (сила), велике (воде), суве (скоранце), јаке (мреже), црногорска, добра, усмрћела, узвранкотала, женска, добро уређена (трута), сува, добро уређена (риба), (лов) од рибе, добра, сува (укљева), као и предикатска прилошка конструкција (пастрве) има... изобилна<sup>12</sup> показују нове међусобне односе језичких знакова, са новим значењским вриједностима. Идиоматика језичког израза уочава се и код глагола: бутарга се (*из*)вади, чини, држи (у со), метне (на љесе), суши (на диму). Паловнић се (*из*)пече, (риба) се зготови, увире (у ока), лове је (са јаким мрежама), (скаква) се коти, плоди, хвата, (сила водена) прежене (скакву), удари несреща (у рибу и труте), скаква иде (из мора у Бојану). Оруђа за рад: дим, љесе, мреже, со и трговачке мјере: двије литре и по (бутарге), три литре (бутарге), (трута) од тежине 10 фуната показују нову репартицију значења ових семантема.

Лексика и семантичка вриједност ријечи мијењају се упоредо са новим сазнањима о свијету и зависе и од чинилаца који не спадају само у домен лингвистике. Ти чиниоци су и историјска прошлост, социјалнополитичке и етнолошкогеографске карактеристике једног краја. Показани контекст на нивоу језичке анализе открива социолингвистичку обоженост овог бокељског говора, односно рисанске (и)јекавшине Вука Поповића. Морфолошка образовања лексема домаћег поријекла показаних одредница упућују на њихов постанак само у народним говорима. Осим лексема: бродет, бутарга, ћабра, узвранкотати се, фунат све остale, и оне несловенског поријекла, су забиљежене у Вуковом *Српском речнику*. Појмовне ријечи: величина, глава, дим, крој, љеса, затим наведене детерминанте показаних пријевских структура, и радње: зготовити, котити се, плодити се, прегнати, уврати, немају исти обим значењске вриједности у говору Вука Поповића и у Вуковом *Српском речнику*. У говору Вука Поповића њихово је значење шире етногеографски материјализовано. Вук биљеки у *Српском речнику* варијанту пастрва/пастрмка,<sup>13</sup> али нема варијанту скакавица/скаква. У *Српском речнику* је забиљежена само лексема скакавица. „З. у блату скадарском некака риба из које се вади авгутар.“<sup>14</sup> Одредница трута у *Српском речнику* има слиједеће значење: „У Боци младица риба какове се напр. хватају у Језеру скадарском виде младица З).“<sup>15</sup> Код одреднице *младица* стоји под З. „некака риба scomber l, cf, врнут, главатица?“<sup>16</sup> Назив

<sup>12</sup> Упор. Вук *Српски речник*, 237.

<sup>13</sup> Упор. Вук *Српски речник*, 506.

<sup>14</sup> Упор. Вук, н. дј., 706.

<sup>15</sup> Упор. Вук, н. дј., 777.

<sup>16</sup> Упор. Вук, н. дј., 375.

трута није забиљежен ни у Брајк. *Пераст* ни код Деан. *Лингв. атлас*. Код Вука је *угор* синонимски еквивалент за „јегуљу тежу од по оке“<sup>17</sup> Поповић изричito наглашава: „По ријечи *угор* у вашему рјечнику и купио сам оне јегуље, али код нас *угор* не значи јегуљу него рибу груј.“<sup>18</sup> Укљева<sup>19</sup> и скоранца имају исту вриједност синонимских еквивалената у Вуковом *Српском рјечнику* и говору Вука Поповића, мада Вук назив *scoranza* не издаваја као посебну одредницу, даје га само у контекстуалном објашњењу за ријеч *укљева*. У савременом књижевном језику су нотирани сви наведени називи риба,<sup>20</sup> осим два варијантна облика *паловнић* и *скоранца*. Први је обиљежен као *паловнић*,<sup>21</sup> а други као *скоранча*.<sup>22</sup>

Лексеме несловенског поријекла: *бродет*, *бутарга*, *узвранкотати се*, *ћабра*, *фунат* нијесу забиљежене у Вуковом *Српском рјечнику*. Поређењем тих семантема, несловенског поријекла, са испитиваним говорима Боке Которске, уочава се:

1. Постојање синонимских лексемских конструкција у Вуковом *Српском рјечнику*, нпр. *бутарга* = *авгутар*, односно мријест.<sup>23</sup> Из структуре *авгутар* фонетски се може извести *бутарга*.
2. Постојање варијантних облика лексема истог значења у *Перасту*, Лепетанима, *Мулу* и говорима сјеверозападне Боке, у које се укључује и Рисан: *бродет*.<sup>24</sup> Ова семантема има и данас велику фреквенцију. *Ћабра* је забиљежена само у Деан. *Лингв. атласу* и то у лицу *чабра*,<sup>25</sup> непозната другим испитиваним бокељским говорима, као и савременом књижевном језику. У акценатским алтернацијама квалитативно-квантитативног типа јавља се лексема *бутарга* и њене изведенице *бутарђжанā*, „с икром“ риба и *бутарган*, „пун икре“.<sup>26</sup>

Глагол *узвранкотати се* није лексикографски забиљежен. Придјевска конструкција *рânкотâв*, -а, -о/*ранкетâв*, -а, -о у зна-

<sup>17</sup> Упор. Вук, н. дј., 793.

<sup>18</sup> *Ока*,\* f. (пл. ген. *окা*) мензура (*cantharus*) ... У Србији се мјери на оку све нпр. хлеб, месо, брашно, вино, ракија итд. ... Вук, н. дј., 466.

<sup>19</sup> Стој. *Преп.* VII, 207.

<sup>20</sup> Вук, н. дј., 802 — 803.

<sup>21</sup> РСКЈ, *бутарга*, књ. I, 311; *грӯј*, књ. I, 584; *јегуља*, књ. II, 574; *пâстреа*, књ. IV, 357; *пâстрмка*, књ. IV, 354; *скâкавица*, књ. V, 793; *скâква*, књ. V, 794; *трұта*, књ. VI, 320; *ұгор*, књ. VI, 416; *ұкљева*, књ. VI, 482.

<sup>22</sup> РСКЈ, књ. IV, 312.

<sup>23</sup> РСКЈ, књ. V, 813.

<sup>24</sup> Упор. Вук, н. дј., 1.

<sup>25</sup> „Бродет је врста куваног рибљег јела са зачинима.“ Томан. *Речи стр. пор*, 201. *Брòдет*, Мусић *Роман*, 138. *Брòдет*, Брајк. *Пераст*, 16. *Б्रўдет*, Деан. *Лингв. атлас*, 26.

<sup>26</sup> Деан. *Лингв. атлас*, 29.

<sup>27</sup> *Бутарга*, *бутарђжанā* (риба), „с икром“ Деан. *Лингв. атлас*, 29. *Бутарга*, *бутарган* „пун икре“, Мусић *Роман*, 141.

чењу ужегао, покварен за месо, али не у том значењу и за рибӯ, унесена је у Мусић Роман.<sup>27</sup> Семантемски еквивалент у рисанском говору је *усмрћео*.<sup>28</sup>

3. Лексема *фунат* забиљежена је само у Рисну. Позната је савременом српскохрватском језику.<sup>29</sup>

### III ОДНОСИ

Језичке вриједности дијалекатске лексике Вука Поповића показане су у семантичкој групи која представља појмове из рибарства. Специфичност рибарске лексике у говору Вука Поповића је у томе што су називи за врсте риба претежно несловенског поријекла. Домаћа имена појединих врста показују варијантне морфолошке облике. Облик *сакава* није забиљежен у Вуковом *Српском рјечнику*. Налази се у РСКЈ.<sup>30</sup> Особине врста риба, рибарске радње и нека оруђа у рибарству исказани су архаичним, домаћим језичким знаком. То потврђује идиоматика народног говора. Она се види у дијалекатски успостављеним низовима лексема, синтагматским одредбама и синтаксичким структурима.

Ова семантичка група показује архаичну домаћу цивилизацију, малог процента укрштања са медитеранском.

Лексеме несловенског поријекла јављају се у морфолошким варијантама и акценатском алтерирању бокељских говора.

<sup>27</sup> Мусић, н. дј., 216.

<sup>28</sup> Стој. *Преп.* VII, 242.

<sup>29</sup> РСКЈ, књ. VI, 698.

<sup>30</sup> РСКЈ, књ. V, 794.

Документ је у целини, који је био највећи издаванији алатаку чијим  
модерисањем утицајен њемачкиња "документ" је постао  
је утицајнији у свим редовима тогај да се сматра да је  
"документ" постао један од највећих алатака у Европи.

## ПОПИС СКРАЋЕНИЦА

- Брајк. *Пераст* Томо Брајковић, *Перашки дијалекат*. — Програм Ц. К. Државне велике гимназије у Котору за школску годину 1892 — 1893, Загреб, 1893, стр. 3—21.
- Вук *Српски речник* Српски речник. Истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима. Скупши га и на свијет издао Вук Стеф. Карапић. — У Биограду, 1898. (Треће државно издање), стр. XXVII + 880.
- Деан. *Лингв. атлас* Ар Мирко Деановић, *Лингвистички атлас Медитерана. Анкета у Боки Которској*. — „Рад“ (Југословенска академија знаности и уметности), Загреб, 1962, бр. 327, стр. 5 — 38.
- Добраш. *Котор. писма* Голуб Добрашиновић, Вук Поповић, *Которска писма*. — (Нолит), Београд, 1964, стр. 9 — 222 + 12 фотографија.
- Ивић *Српски народ* Ар Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*. — (Српска књижевна задруга), коло 64. књ. 429, Београд, 1971, стр. 327 + 3 карте.
- Мусић *Роман*. Срђан Мусић, *Романизми у северо-западној Боки Которској*. — (Филолошки факултет), Београд, 1972, стр. 7 — 274 + 1.
- Накић. *Бока* Сава Накићеновић, *Бока*. — Српски етнографски зборник. (Српска краљевска академија), Београд, 1913, књ. XX, стр. 185 — 625.
- Пешикан *Стар. говори* Митар Б. Пешикан, *Староцрногорски средњокатунски и љеишански говори*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1965, књ. XV, стр. 1 — 294 + 4 + 1 карта.
- РСКЈ Речник српскохрватскога књижевнога језика. — Но виј Сад — Загреб (Матица српска — Матица хрватска), 1967, књ. I, стр. 866 књ. II, стр. 862; 1969; књ. III, стр. 910; 1971. (Матица српска), књ. IV, стр. 1106; 1973, књ. V, стр. 1038; 1976, књ. VI, стр. 1040.
- Стој. *Преп. VII* Љубомир Стојановић, *Вукова преписка*, књига VII. — Београд, 1913, стр. XVIII + 445.
- Томан. *Речи стр. пор.* Ар Васо Томановић, *Речи страног порекла у говорима Боке Которске*. — „Споменик“ (Српска академија наука и уметности), Београд, 1956, књ. CV, стр. 179 — 226.

## R é s u m é

### LE LEXIQUE DES PECHEURS DANS LE LANGAGE DE VUK POPOVIC

Mr Jelisaveta SUBOTIC

Les lettres du catéchiste de Kotor, d'origine de Risan, Vuk Popović (1806 — 1876) écrites au cours d'une trentaine d'années de correspondance avec Vuk Karadžić, sont des textes originaux pour les recherches du langage propre aux habitants de Risan, à Boka Kotorska. De la formation du langage de ces lettres est exclu le groupe sémantique qui signifiait des notions employées pour la pêche. Le lexique spécifique des pêcheurs, dans le langage de Vuk Popović, se trouve dans la manière de se servir de toutes les espèces de poissons, noms qui ne sont pas d'origine slovène. Les nom du pays pour chaque espèce de poissons démontrent le mophologie de différentes formes. Quelques-uns ne sont pas notés dans le *Dictionnaire Serbe* de Vuk.

Les particularités des espèces de poissons, des actions des pêcheurs et de quelques instruments de pêche sont exprimées d'une façon archaïque avec un trait distinctif du langage propre au lieu. Ceci confirme l'idiome du langage du pays. On reconnaît cet idiome du langage local dans les séries des lexèmes, des déterminations syntagmatiques et des structures syntaxiques.

Ce groupe sémantique démontre l'archaïsme de la civilisation du lieu et le peu de rapports avec la civilisation méditerranéenne.

Les lexèmes d'origine non slovène se trouvent surtout dans les variabilités morphologiques et les accentuations alternatives du langage de Boka.